

2017-05-28

Regeringskansliet
Justitiedepartementet
103 33 Stockholm

Se barnet! Betänkande av 2014 års Vårdnadsutredning (SOU 2017:6)

1 Inledning

Föreningen Saknade Barnbarn (SBB) fokuserar sitt yttrande främst på de delar som föreningen är direkt berörd av (kapitel 8 resp 15). Därutöver framför föreningen vissa principiella synpunkter på vissa av utredningens övriga delar.

Under våren 2016 försökte föreningen få till stånd en dialog med 2014 års Vårdnadsutredning. Efter en överenskommelse om en skriftlig dialog skickade vi ett antal frågor till utredningens ordförande, Monica Felding. I svaret till oss hävdades att flertalet av våra frågor låg utanför utredningens direktiv. Som vi kunde visa i vårt svar till utredningen (som även regeringskansliet fått ta del av) var detta påstående inte korrekt. I de officiella direktiven är utredningens uppdrag minst sagt omfattande. Det verkar dock som om utredningen fått informella direktiv ”vid sidan om”, ett ur demokratisk synpunkt tvivelaktigt förfarande (se avsnitt 3.1 nedan).

Utredningen är anmärkningsvärt undermåligt skriven såväl innehållsmässigt, språkligt som redaktionellt. Det har inte gjorts någon radikal översyn utan man har petat lite här och där och mest föreslagit marginella förändringar i nuvarande system. Även dessa förslag är gång på gång behäftade med olika former av brasklappar där angivande av s.k. särskilda skäl ger möjlighet att åsidosätta förslagens innehåll och syfte. Språkligt tycks man vurma för någon slags modernisering av lagtexter utan att beakta betydelsen av det juridiska språkets stringens vid domstolsförfarande. Detta gäller både när utredningen vill peta i nuvarande lagtexter utan avsikt att ändra dess innehåll och när den vill föreslå tillägg eller ändringar. Redaktionellt tycks upprepningar av samma åsikter vara legio och mest tjänstgöra som sidoutfyllnad då de inte tillför utredningen något nytt av värde.

2017-05-28

2 Sammanfattning

- Samhällsbyggandet bör bygga på kunskap, som i sin tur vilar på en solid vetenskaplig grund. 2014 års Vårdnadsutredning bygger sin analys och förslag på förmodanden, allmänt tyckande eller vinklade undersökningar.
- Ett vetenskapligt förhållningssätt bygger också på att öppet redovisa olika fakta inom ett område, även om dessa skulle resultera i slutsatser som talar i olika riktningar. Därför är det viktigt att noggrant redovisa argument för de fakta man väljer att stödja, liksom argument för varför vissa fakta och argument inte anses vara relevanta.
- Därför anser föreningen att utredningens behandling av talerätten är oacceptabel. I stället för att behandla för utredningen känd kritik av de gängse argumenten för gällande rätt, väljer utredningen att i ett fall bara att upprepa tidigare argument och i övrigt förbigå saken med tystnad!
- Ytterligare ett exempel på utredningens nonchalanta inställning till ett vetenskapligt förhållningssätt är utredningens tystnad när det gäller möjligheterna att överklaga socialnämndens beslut. Även här har utredningens haft tillgång till föreningens kritik. I stället för att öppet bemöta kritiken är utredningens tystnad kring den ökande kritik som börjar att framträda kring socialnämndernas/socialtjänstens verksamhet talande.
- Ett fortsatt reformarbete inom området Vårdnad, boende och umgänge bör göra rent hus med gamla strukturer. Tänk om, tänk nytt! I ett sådant omtänkande bör egen talerätt för mor- och farföräldrar ingå som en självklarhet, liksom möjlighet att överklaga myndighetsbeslut.

3 Gemensam vårdnad m m (kap 8)

3.1 Inledning

Av direktiven framgår att utredarens uppdrag är ”att utvärdera reformen i sin helhet”. Hit hör ”att undersöka om reglerna om vårdnad, boende och umgänge tillämpas och ta ställning till om de behöver ändras för att reformens grundläggande syfte – att stärka barnsättsperspektivet – ska uppnås”. (s 567) När sedan utredningen närmare ska precisera vad som ingår i uppdraget nämns varken talerätten eller förbudet att överklaga socialnämndens beslut. (s 89f)

Förklaringen finns lite längre fram i betänkandet:

”Frågan om barnets rätt till umgänge med någon annan än en förälder är dock inte en av de frågor som regeringen har identifierat som det finns särskild anledning för oss att överväga närmare.” (s 207)

Eftersom detta inte står att finna i direktiven (se bilaga 1, s 565ff), måste det ha bibringats utredningen på annat sätt. Föreningen ställer sig kritisk till att regeringen verkar styra en offentlig utredning med ett slags dubbelkommando, dels med publikt publicerade direktiv, dels med dolda informella direktiv, vilka inte låter sig utsättas för en kritisk granskning i den demokratiska processen. Det är vår förhoppning att en eller flera partier i riksdagen uppmärksammar och kritiserar ett sådant förfaringsätt.

2017-05-28

I den fortsatta framställningen väljer föreningen att starta med två punkter som i den nuvarande Föräldrabalken (FB) utgör flagranta avsteg från vad som borde vara fallet i en modern rättsstat – talerätten och överklagningsförbudet. Därefter följer några allmänna och principiella synpunkter på nuvarande system.

3.2 Barns umgänge med annan än en förälder (kap 8.6) -Talerätten

Trots att utredningen ansett sig ha saknat möjlighet till någon djupare kartläggning, har man valt att bedöma huruvida nuvarande ordning borde ändras. Efter en redovisning av gällande ordning (s 207f), redovisas en del om tillämpningen av densamma. Utredningen har därvid valt att fråga några familjerätter hur vanligt det är att någon annan än barnets föräldrar hör av sig med önskemål att socialnämnden ska föra talan om umgänge. Den samlade bedömningen är att detta är ovanligt, men att det på senare tid har blivit vanligare, framför allt i storstadsregionerna. Ett skäl till att det ofta saknas skäl för socialnämnden att föra talan i domstol är att man lyckas nå en samförståndslösning under handläggningen. I andra fall väljer socialnämnden att inte gå vidare till domstol eftersom detta skulle kunna förvärra den pågående konflikten, vilket man inte anser vara till barnets bästa. (s 209) Utredningen landar således i följande slutsats:

”Vi ansluter oss till den i tidigare förarbeten anförda uppfattningen att det får förutsättas att socialnämnden på ett mer objektivt sätt kan överväga om de nackdelar som en process för med sig från barnets synpunkt vägs upp av de fördelar som ett umgänge kan leda till. Enligt vår bedömning framstår det därför ur ett barnperspektiv som lämpligast att socialnämnden även i fortsättningen ensam får avgöra om talan om umgänge mellan barnet och någon annan än en förälder ska föras.” (s 210)

Detta med socialnämndens förmenta objektivitet har utredningen hämtat från sin föregångare, 2002 års Vårdnadskommitté (VK 02). I den inledningsvis nämnda skriftliga ”dialogen” med utredningen sammanfattande vi dels vilka argument 2002 års Vårdnadskommitté använt för sin ståndpunkt, dels föreningens kritik av dessa argument. Det såg ut enligt följande:

VK 02, Argument 1:

Det finns en risk att ett frångående av gällande rätt skulle leda till alltför många rättsprocesser.

SBBs kritik:

Utredningens farhåga är av helt teoretisk karaktär. Vad betyder ”alltför många”? Man är inte ens i närheten av att försöka göra en kvantifiering av hur många processer det skulle komma att bli fråga om. Här skulle det således behöva genomföras utrednings- eller forskningsinsatser för att ta reda på en del grundläggande fakta. Men det föll tydligen inte utredningen in att ens föreslå detta, än mindre att genomföra en sådan kunskapsinhämtning. Härtill kommer den kritik Forum för mor-och farföräldrar (FMF, SBB:s föregångare) anförde i sitt remissyttrande. När utredningen refererar till samtal med diverse experter framgår det inte hur många som har uttalat sig. Inte heller anges om de som uttalat sig är representativa för sin grupp. FMF hävdade att de flesta mor- och farföräldrar säkerligen har ett så pass gott

2017-05-28

omdöme att man inte skulle sätta igång en domstolsprocess i oträngt mål. Ev ”okynnestalan” skulle också en företrädare för BO kunna sätta stopp för

Även om utredningen skulle ha rätt i sin förmodan, följer därav inte automatiskt den valda ”lösningen”. Alternativet skulle i så fall vara att dimensionera domstolsväsendet så att en sådan ev ökning kan hanteras.

VK 02, Argument 2:

En enskild person har inte samma möjlighet till en objektiv bedömning jämfört med en socialnämnd. Detta argument (det enda!) upprepas helt okritiskt av Vårdnadsutredningen.

SBBs kritik:

Återigen gör sig utredningen skyldig till en rent teoretisk spekulation. Man anför inte något som helst empiriskt stöd för sitt antagande, som numer i ljuset av mer aktuell vetenskapsbaserad kunskap om hur illa socialnämnderna fungerar, ter sig än mer dubiös (jfr avsnitt 4 nedan).

VK 02, Argument 3:

Det är vanskligt att göra en korrekt avgränsning när det gäller att avgöra vem eller vilka som har en nära anknytning till barnet.

SBBs kritik:

Argumentet verkar något skumt. Bara för att det är svårt att göra en 100%-ig avgränsning är det bäst att utesluta alla med anknytning till barnet möjlighet att föra talan om umgänge. Det är svårt att förstå och acceptera denna typ av ”inverterad rättvisa”. Om utredningen hade tänkt till hade det funnits andra möjligheter.

VK 02, Argument 4:

Det finns en risk att barnet får hela sin tillvaro inrutad med olika typer av scheman.

SBBs kritik:

Detta argument har något av ”den obotfärdiges förhinder” över sig. Om en sådan situation skulle uppstå är det föreningens övertygelse att det skulle gå att hitta praktiska lösningar på ett sådant problem.

Denna information hade Vårdnadsutredningen således tillgång till innan betänkandet var klart. Ändå valde utredningen att låtsas som om den inte fanns (liksom att man bara tar upp ett av Vårdnadskommitténs fyra argument), vilket föreningen finner vara upprörande. Varför inte bemöta föreningens kritik? Vår gissning är att man helt enkelt inte har några bra

2017-05-28

motargument. Här gäller det att utnyttja makten till att få rätt, snarare än att med argument visa att man har rätt.

Ytterligare ett argument för mor- och farföräldrars talerätt har anförts av socialnämnden i Stockholm stad. I analogi med hur övriga familjerättsliga processer är uppbyggda, skulle man kunna hävda att umgängesanspråk från närstående skulle omfattas av samma regelverk. Här kan parterna själva vända sig till domstolen medan domstolen har möjlighet att ålägga socialnämnden att yttra sig. För fullständighetens skull bör det dock tilläggas att av de sju socialnämnder som uttalade sig (fyra i de största kommunerna i Skåne resp de tre största i landet) var socialnämnden i Stockholm ensam om sin åsikt. (se Olsson, R – Rätten till mitt barnbarn. Om umgänge mellan barn och deras mor- och farföräldrar. Examensarbete vid den juridiska fakulteten vid Lunds universitet, Familjerätt, Ht 2011, s 33ff)

Slutligen finns ytterligare ett argument för att förändra talerätten så som föreningen föreslår. Europakonventionen vars övervakande myndighet är Europadomstolen antogs som lag i Sverige 1995. Artikel 6 anger att familjerättsliga tvister faller under rätten till domstolsprövning. Detta förutsätter rätten att få tillträde till domstol. Vi anser att den beslutanderätt som åvilar socialnämnden enligt svensk lag i en del fall strider mot artikel 6. Inte minst gäller det när mor- och farföräldrar inte får vända sig till domstol utan måste gå till socialnämnden för att få sina rättigheter prövade att få träffa sina barnbarn. Artikel 8, som värnar om skyddet för familjelivet, omfattar också familjeband utanför kärnfamiljens såsom mor- och farföräldrar, vilket alltså fortfarande tas lätt på i svensk lag med åsidosättande av barnperspektivet. Att utredningen förbigår detta med tystnad är anmärkningsvärt.

3.3 Överklagandeförbudet

Samma fenomen gäller förbudet att överklaga socialnämndens beslut. Detta berörs inte alls av Vårdnadsutredningen, trots att förbudet bryter mot en lång förvaltningsrättslig tradition i vårt land.

VK 02, Argument:

Utredningen hävdar att förbudet mot att överklaga socialnämndens beslut att inte föra talan om umgänge hänger samman med att detta inte finns med i uppräkningsdelen över de beslut av en socialnämnd som får överklagas. Det är tillräckligt att den enskilde kan begära att socialnämnden omprövar sitt beslut eller underställa beslutet en laglighetsprövning.

SBBs kritik:

Detta är ju egentligen inget argument i sak! Det vore väl hur enkelt som helst att bara lägga till ytterligare en punkt i den befintliga uppräkningsdelen i det åberopade lagutrymmet. Utredningen använder sig i stället av ett väldigt formalistiskt synsätt.

Givet att nuvarande grundregel fortfarande ska gälla vore det rimligt att åtminstone ta bort förbudet att överklaga socialnämndens beslut. Att ta bort överklagandeförbudet skulle sannolikt få till följd en drastisk förbättring av socialnämndernas vårdnadsutredningar!

2017-05-28

Befintlig empiri säger oss att utrymmet för en sådan utveckling är mycket stort (se avsnitt 4 nedan). Genom möjligheten att överklaga finns det en ökad risk/möjlighet (beroende på vems perspektiv som används) för att socialnämnderna får ”smäll på fingrarna” av en högre och från socialnämnderna oberoende instans för dåliga (vårdnads)utredningar. Detta skulle i sin tur ge socialnämnderna incitament för att kraftigt förbättra dessa. I nuvarande system är det fullt möjligt att en socialnämnd fattar beslut på underlag som är rena partsinlagor, där andra inblandad(e) part(er) inte har haft möjlighet att korrigera rena lögner eller andra typer av sakfel. Detta förhållande måste sätta rättssäkerheten i fara. Det bästa vore naturligtvis att ta bort förbudet för en enskild att föra talan om umgänge. Ett mer transparent domstolsförfarande skulle sannolikt, ceteris paribus, gagna både kvaliteten i socialnämndernas arbete och rättssäkerheten.

Härtill kommer det som FMF anförde i sitt remissyttrande över VK02. Nedskärningar inom den sociala sektorn kommer att få till följd kvalitetsförsämringar i hanteringen av de frågor det här är fråga om. Det blir svårt att få behålla den mest kompetenta personalen. Stora kvalitetsbrister inom den existerande socionomutbildningen kommer att öka den risken. Av rena rättssäkerhetsskäl är det därför viktigt att införa en möjlighet att överklaga socialnämndens beslut.

Som framgår nedan (avsnitt 4) har FMF:s prognos överträffats med råge.

Dessutom. Enligt Rother-Schirren, T m fl är också rättsläget oklart på denna punkt. Med hänvisning till art. 6 och 13 i Europakonventionen kan det inte uteslutas att det finns en möjlighet att överklaga. Det kan också vara så att lagen om rättsprövning (1988:205) av vissa förvaltningsbeslut är tillämplig. (Rother-Schirren, T m fl – Familjerätt I, Norstedts Juridik, 2001, sid 254; jfr Vårdnad, boende och umgänge. Stöd för rättstillämpning och handläggning inom socialtjänstens familjerätt, Socialstyrelsen 2003, sid 58).

I redovisningen av sina egna undersökningar redovisar VK02 att det var flera som ansåg att socialnämndens beslut att inte väcka talan i domstol om umgänge, borde vara möjligt att överklaga. (s 844)

Vårdnadsutredningen väljer helt enkelt att bortse från att frågan finns.

4 Handläggningen av mål om vårdnad, boende och umgänge (kap 15)

Utredningen menar att de har i uppdrag att utvärdera hur ”kvaliteten på utredningar om vårdnad, boende kan förbättras”. Genom att bara ta med sådana utredningar som ingår som en del i domstolsprocessen, definierar man därmed bort en stor del av de utredningar som socialnämnden/socialtjänsten ansvarar för. Eftersom knappast några fall alls går så långt som till domstol när det gäller mor- och farföräldrars hemställan om umgänge med sina barnbarn, blir utredningens urval snedvridet redan från början.

Sedan 1980-talet har docent Bo Edvardsson (universitetet i Örebro) granskat över 350 utredningar inom socialtjänsten. Han har därmed dömt ut ett stort antal av dem för att de inte

2017-05-28

uppfyller grundläggande krav på rättssäkerhet.¹ Hans resultat väljer utredningen konsekvent att förbigå med tystnad!

Den ideella organisationen Barnens Bästa har granskat 24 utredningar utförda av socialtjänsten. Dessa granskades utifrån 20 olika kriterier. Av dessa var det endast en utredning som i ett avseende levde upp till angivet kriterium. I övrigt uppnåddes inte någon av de angivna kriterierna (d.v.s. underkänt på 479 av 480 kriterier). Inte direkt något grandios resultat!²

På grundval av 24 inspektioner under 2013-2014 uttalar IVO svidande kritik över hur socialnämnderna hanterat inkomna anmälningar i barnavårdsärenden. I rapporten "Tar socialtjänsten sitt ansvar för barn och unga? Hantering av anmälningar och genomförande av utredningar" (IVO-rapport 2014-27) sammanfattas resultatet på följande sätt:

"Sammantaget visar inspektionerna att det i anmärkningsvärt stor utsträckning finns allvarliga brister i nämndernas hantering av anmälningar och genomförande av utredningar. Detta innebär att det skydds nät som samhället anser ska finnas för barn och unga i praktiken inte fungerar för många av dem. Bristerna som har framkommit är så pass allvarliga att det krävs att nämnderna vidtar åtgärder för att säkerhetsställa att man följer de lagregler som finns. Vidare behövs ett helhetsgrepp om verksamheten för att finna långsiktiga och hållbara lösningar vad gäller exempelvis kompetensutveckling, rekrytering och systematiskt kvalitetsarbete." (s 4)

Året därpå publicerar IVO en rapport ("Skydds nätet som inte får brista. Socialtjänstens hantering av orosanmälningar för barn och unga – anmälningar som inte lett till utredning", Rapport 2015-101). Sammanfattningsvis konstateras följande brister (s 4):

- Barnperspektivet behöver stärkas
- Förhandsbedömningarna är ibland alltför omfattande och drar ut på tiden
- Skyddsbedömningarna brister
- Fler anmälningar borde leda till utredning
- De unga mellan 18–20 år faller mellan stolarna

Under våren 2016 genomförde organisationen Pappabarn en konferens med ett ganska brett deltagande.

Journalisten och författaren Maciej Zaremba pratade under rubriken Rättslösa vårdnadstvister. Zaremba sammanfattade sina erfarenheter från arbetet med sin artikelserie i DN (våren 2015) "Rättvisans demoner". I sitt inlägg berörde han bl.a. hur dåligt socialtjänsten fungerar. Socialtjänsten verkar vara extremt lyhörd för olika modetrender inom psykologin. De vårdnadsutredningar Zaremba hade gått igenom hade en alldeles för hög variation i kvalitet

¹ Se t.ex: Edvardsson, Bo (2003) Kritisk utredningsmetodik – begrepp, principer och felkällor. 2:a rev. uppl. Liber. (senast omtryckt 2013); Edvardsson, Bo & Vahlne Westerhäll, Lotta (2014) På saklig grund – utredningsarbete inom socialtjänsten. Gleerups

² Philipsson, E – Om grundläggande utredningsmetoder som måste användas för utredningar för barnen både ska vara: Rättssäkra, Sakliga, Opartistiska, Rättstrygga (Barnens bästa, 2017)

2017-05-28

för att situationen ska anses vara acceptabel. Han noterade det anmärkningsvärda i att dagens socionomutbildning inte finns någonting om hur en vårdnadsutredning ska gå till.

Över temat De rättssäkra utredningsmetoderna – vilka är de? pratade ordföranden i föreningen Barnens bästa, Erik Philipsson. Bl.a. genom bandade samtal med socialsekreterare visade han deras totala okritiska hållning till olika vittnesutsagor. Han hänvisade också till den forskning som docent Bo Edvardsson bedrivit. Edvardsson har gått igenom ett stort antal vårdnadsutredningar och han fann inte en enda som levde upp till ganska lågt ställda krav på stringent metodik och källkritik (jfr ovan)!

Under temat Vårdnads mål i domstolen gav advokat Susanne Urwitz inblickar i ett antal konkreta fall som hon varit involverad i. Hon ville göra rent hus med hela systemet.

Vid samtal som föreningens nuvarande ordförande hade med några riksdagsledamöter hösten 2016 uttalades också tvivel om socialnämndernas förmåga att sköta sitt nuvarande revir.³

De empiriska beläggen för en dåligt fungerande socialtjänst skulle kunna göras pinsamt (för socialtjänsten) lång vilket inte låter sig göras i detta sammanhang. Det är nu dags att statsmakten gör rent hus med gällande ordning och i stället börjar att tänka nytt. Enbart detta är skäl nog för att starta ett nytt och förutsättningslöst utredningsarbete kring vad som ska gälla inom området ”Vårdnad, boende och umgänge.” Vetenskapsbaserad kunskap och fakta bör vara vägledande för ett sådant arbete, inte förmodanden, löst tyckande eller ”riggade” undersökningar.

Hela förfarandet med vårdnadsutredningar måste flyttas från socialtjänsten. Hanteringen måste skötas av ett professionellt team med specialistlegitimation där bl.a. medlare och psykologer ingår. Dokumenterad kunskap i hur man samtalar med barn är en grundförutsättning liksom användandet av vetenskapligt framtagen metodik som motverkar godtycklighet i det enskilda fallet. Barnperspektivet måste väga starkare än vad som är fallet idag.

Att lagstiftarna återigen har förlitat sig på kommuners socialnämnd - bestående av en samling för tillfället valda politiker med ytterst varierande erfarenhet och kompetens och vars beslut dessutom inte kan överklagas – måste närmast betraktas som ett hån mot barnrättssäkerheten i vårt land. Utredningen har dessutom inte ens kartlagt hur bestämmelserna tillämpas utan konstaterar bara att förfarandet är ovanligt. Flera mor- och farföräldrar som kontaktat vår förening har den erfarenheten att både socialtjänsten och socialnämnders attityd av princip är negativ till att mor- och farföräldrar skall blanda sig i barnbarnens liv och att man dessutom ibland inte ens hade kunskap om att förfaringssättet existerade. Att under sådana förutsättningar förlita sig på att det görs objektiva utredningar och bedömningar får väl ändå anses vara lite väl naivt. Tyvärr blir resultatet att barn far onödigt illa vilket också medför stora kostnader för samhället på sikt.

³ Bl.a. dessa samtal finns dokumenterade i rapporten ”Mor och farföräldrars möjligheter till umgänge med sina barnbarn. En begränsad historisk tillbakablick m m” (mars 2017), författad av Ove Eriksson, föreningens nuvarande ordförande.

2017-05-28

5 Övriga principiella synpunkter

5.1 Bristande stringens

Gång på gång betonar utredningen vikten av barnets behov av en nära och god kontakt med bägge föräldrarna. Samtidigt växlar man fram och tillbaka i lagstiftningen genom åren med argument för och emot gemensam respektive enskild vårdnad. Om man därtill betänker att de olika omständigheter som ligger till grund för socialtjänstens förslag till beslut i vårdnadsutredningar inte alltid klart framgår, blir denna rättsosäkerhet en grogrund för föräldrars konflikter. Man talar om samarbetsvårigheter av varierande grad liksom brister i föräldraförmåga. Vaga begrepp som kan bli föremål för ytterst personliga tolkningar. Inte sällan går hela situationen ut över främst barnen, som kanske, om de är tillräckligt gamla, även blir budbärare mellan föräldrarna. Konsekvensanalyser av olika beslut saknas nästan helt.

Barns rätt till umgänge med andra än föräldrarna har flera dimensioner. Om man vill göra det minsta anspråk på att ha ett barnperspektiv så är det barnets rätt till kontakt med sitt ursprung och sin släkt som skall vara vägledande. Att det behovet är grundläggande för barnets välbefinnande framgår inte minst av de många tv-program där adopterade barn söker sina rötter. Likväl har svensk lagstiftning fortfarande enbart ett föräldraperspektiv på barns rättigheter i denna fråga dvs ansvaret läggs helt på vårdnadshavarna. Detta öppnar upp för olika former av ostraffat missbruk av föräldramakten där barnen lätt dras in i vuxnas konflikter. Barnen blir i praktiken rättslösa när t.ex mångåriga kontakter med mor- och farföräldrar eller andra närstående plötsligt kan brytas vid skilsmässor eller dödsfall. Detta kan rubriceras som psykisk misshandel och sätter ofta djupa spår i barnets utveckling. På samma sätt som man idag har infört en lag mot föräldrars rätt att fysiskt misshandla sina barn bör man också snarast införa en lag som inskränker föräldrars rätt att psykiskt misshandla sina barn. Endast om klara och i domstol bevisbara skäl föreligger skall vårdnadshavare kunna hindra barn från att umgås med en viss person i sin släkt eller annan speciellt närstående person.

En bieffekt av detta blir också att det blir mindre lönsamt för en förälder att försöka avskärma den andre föräldern från barnet eftersom det ändå har en egen rätt att umgås med motpartens släkt. Vid dödsfall borde f.ö. den avlidnes vårdnadsansvar i första hand övergå till någon utsedd i dennes släkt och inte enbart tillfalla den efterlevande föräldern. Detta i syfte att säkerställa barnets rätt till kontakt med halva sitt ursprung.

I avvaktan på att en mer genomgripande reform genomförs enligt ovan, måste den nuvarande diskrimineringen av mor- och farföräldrars rätt att föra sin egen juridiska talan försvinna. Den hör inte hemma i en rättsstat och strider flagrant mot medborgerliga rättigheter manifesterade bl.a. i Europakonventionen.

5.2 Informationssamtal och sekretess

Föreningen ställer sig skeptisk till de föreslagna informationssamtalen. De kommer vid fel tidpunkt och de kommer inte att minska konfliktnivån. Kanske någon förälder ger upp p.g.a. rättegångskostnaderna. Det kan vara kortsiktigt bra för samhället, men sannolikt förödande på

2017-05-28

längre sikt. Barn mår bäst med lika tillgång till båda föräldrarna. Låt detta gälla som en grundregel i ett reformerat regelverk. Detta skulle kunna få den positiva följd effekten att minska behovet av svåra samtal med de involverade barnen.

Föreningen föreslår att ett familjeråd instiftas i samband med namngivningsprocessen. Då finns förhoppningsvis banden fortfarande kvar mellan föräldrarna. Den borde kunna vara ungefär likadan oavsett om den sker i samband med dop eller profant. Föräldrarna skriver under och erkänner att föräldraskap är ett livslångt åtagande. De erkänner sitt gemensamma ansvar att försöka vara bästa möjliga föräldrar.

Sker det senare i livet en separation, så består barnets familj fortfarande av två föräldrar, även om de inte längre bor ihop. Barnet ges alltid en rättighet till att umgås även med sina far- och morföräldrar.

Ett föräldraråd instiftas och registreras samtidigt med namngivningen. Föräldrarådet sammankallas vid behov. I samband med en separation så snart som möjligt och innan separationen vunnit laga kraft. Föräldrarådet skall ha ett udda antal ledamöter. Föräldrarna ingår. Därutöver en fadder från vardera släktet. En särskilt vald person skall vara en förtroendeman eller förtroendekvinna som inte representerar någon av släkten och som har utslagsröst vid behov.

Det finns f.n. c 5 700 "sekretessmarkerade" barn. Den sekretess som idag råder inom socialtjänsten som norm i många fall haft förödande konsekvenser för både föräldrar och barn då den snarast förvärrat situationen genom att ge grogrund till missförstånd eller ibland rent godtyckliga tolkningar av vad som sagts. Det är lätt att sekretess blir konflikt drivande. Härav följer också att många närstående tvekar att kontakta socialtjänsten när de märker att ett barn far illa.

5.3 Ökad föräldramakt

Även om man i utredningen likt ett mantra upprepar vikten av att ha barnens bästa i åtanke, s.k. barnperspektivet, är diskrepansen fortfarande stor jämfört med ett föräldraperspektiv. Även i förhållande till Europakonventionen och Barnkonventionen haltar svensk lagstiftning betänkligt. Detta gäller också vid en komparation med många andra europeiska länders lagstiftning. Föräldramakten i Sverige har snarast ökat i takt med att familjebegreppet har reducerats till att i allt högre grad anses utgöra enbart av den s.k. kärnfamiljen. Trycket på föräldrarna stiger och därmed också barnens utsatthet.

Det finns i Sverige en övertro på vad sociala myndigheter kan åstadkomma. Detta i sin tur leder till ökad konfliktbenägenhet och stora kostnader för samhället. Om man därtill betänker att kompetensen och resurserna kan variera stort från gång till annan både inom och mellan olika kommuners socialtjänster framstår nuvarande system som högst otillfredsställande och godtyckligt.

Den psykiska ohälsan bland barn och unga ökar oroväckande. Känslan av maktlöshet över det egna livet breder ut sig och med den en stigande rotlöshet. Ingenstans i utredningen tar man

2017-05-28

fasta på den forskning som finns på området. I Finland talar man öppet om så kallat fientligt föräldraskap som en form av psykisk misshandel där man använder barnen som slagträ och avskärmar dem från kontakt med den andre förälderns släkt eller t o m sin egen i det pågående föräldrakriget. I Sverige understöds ett sådant agerande indirekt i och med att vare sig mor- eller farföräldrar eller andra som står barnet nära har egen talerätt, vilket står i strid mot Europakonventionen.

5.4 Utredningens hantering av fakta. Några exempel

En grundbult i 2006 års vårdnadsreform var att minska antalet vårdnadstvister som avgörs i domstol och i stället öka antalet fall där tvistande föräldrar skulle kunna hitta olika typer av samförståndslösningar utan att behöva använda sig av domstolarna. Utredningen konstaterar (s 28) att sedan 2006 har ökningen av antalet inkomna vårdnadsmål varit påtaglig. Enligt utredningen handlar det om en ökning på åtminstone 48 procent för perioden 2006-20015 (ibid). En önskad minskning blev i stället en kraftig ökning! Ändå resulterar utredningens slutsats i att 2006 års vårdnadsreform fallit väl ut (s 26).

Utredningen redovisar (kap 7) resultatet av en genomgång av 139 domar vilka berör 215 barn. En rad fakta kring dessa domar presenteras. Tyvärr görs ingen sammanfattande värdering av den framtagna informationen (jfr nedan). Dessutom görs inte ens ett försök till bedömning av representativiteten i materialet.

Utredningens urval av relevant forskning är begränsat och skevt, ingen mera komplett forskningsöversikt verkar ha legat till grund för utredningens arbete. Ett belysande exempel är att det finns forskning som tyder på att ett jämlikt delat umgänge är gynnsamt både för barn och vuxna. Inte ett ord om detta i utredningen! Dessutom inte ett ord om att 95% av barn till separerade föräldrar bor helt eller delvis hos mamman, vilket väl knappast kan betecknas som ett jämställt förhållande.

Utredarna har dragit falska slutsatser av procentsiffror. ”Den undersökning av domar som vi genomfört visar dock inte att påståenden om våld blivit vanligare” (SOU2017:6, 6.7.2). Det är att ljuga med statistik! Uppgiften blir direkt lögnaktig, eftersom antalet vårdnadstvister ökat. Basen(nämnamnaren) i siffrorna måste vara densamma för att procentsiffrorna skall säga något överhuvudtaget.

Procent är en kvot och kvoter ställer mycket höga krav på kvaliteten i de ingående siffrorna. Användandet av procent i de siffror som finns i SOU 2017:6 skapar bara förvirring och ökar sannolikheten att någon faller för frestelsen att ljuga med statistik. Sådana lögnar skapar bara ytterligare en grogrund för politikerförakt. Ett exempel. Utredningen hävdar (s 163f):

"Vidare är ökningen - allt angivet i procentenheter - av ensam vårdnad (22) relativt jämnt fördelad mellan papporna (10) respektive (12)."

Om vi antar att basen är 10 respektive 100, så blir ökningen i absoluta tal 1 respektive 12. Det vill säga en väsentlig skillnad. Procenten säger ensamma ingenting. Basen var i exemplet 178 respektive 135. Vid procenträkning ställs mycket höga krav på de ingående siffrorna.

2017-05-28

Någonting som glöms bort även i de bästa av akademiska kretsar. Rapporten innehåller flera sådana misstag. Stor försiktighet bör tillämpas innan procentsiffror används ur rapporten.

6 Framtiden

Nyligen har det på flera platser i hela världen genomförts manifestationer för att samhället bör byggas på kunskap, som har en vetenskaplig förankring. Så även i Sverige och i Stockholm där flera företrädare för den nuvarande regeringen medverkade. Det betänkande som utredningens arbete resulterat i skulle kunna tjäna som ett skolexempel på hur man inte bör gå tillväga för att ta fram ett vetenskapligt baserat faktaunderlag, analysera detta och komma med konkreta förslag. I stället har utredningen valt att bygga sin ”analys” på förmodanden, allmänt tyckande eller vinklade undersökningar.

Föreningen vill hävda att när det gäller mor- och farföräldrars rättsliga ställning i detta sammanhang är bristen på fakta och kunskaper legio. Några exempel:

- 1) I hur många fall finns det en påtvingad bruten kontakt mellan barnbarn och mor-/farföräldrar?
- 2) Hur många fall inom detta område hanteras av socialnämnderna per år?
- 3) Hur stor andel av dessa fall går vidare till tingsrätt/hovrätt och vad leder detta till för domslut?
- 4) Hur ser det beslutsunderlag ut som ligger till grund för socialnämndens ställningstagande?
- 5) Hur ser lagstiftningen ut i andra jämförbara länder (inte bara de i Norden)?

Under riksmötet 2016/17 har Barbro Westerholm (L) ånyo väckt en motion på området (Barns rätt till umgänge med sina mor- och farföräldrar. Motion 2016/17:650 av Barbro Westerholm, L). BW anför att vårdreformen 2006 innebar bl.a. att socialnämnden kunde föra talan om umgängesrätt för andra än föräldrar, särskilt mor- och farföräldrar. Barn har behov av att umgås med andra vuxna än föräldrarna. I den kretsen ingår mor- och farföräldrar, påpekar BW. Det hopp som 2006 års vårdnadsreform väckte i detta sammanhang har emellertid ”körts över” av verkligheten. Motioner som väckts i riksdagen för att råda bot på situationen har avslagits med motiveringen att gällande rätt är tillfyllest. På senare tid har avslagen motiverats med hänvisning till en sittande 2014 års Vårdnadsutredning. Med hänvisning till ett negativt brevsvår från utredningen till föreningen Saknade Barnbarn, påpekar BW att det inte är sannolikt att utredningen kommer att ta upp denna fråga. I stället bör regeringen initiera en ny utredning för att få en adekvat lagstiftning på området. Motionen liknar en motion som BW väckte 2014/15 (motion 2014/15:775). Eftersom Barbro Westerholm har rätt i sak stödjer naturligtvis SBB innehållet i hennes motion.

Förutom de faktainriktade frågor som ställs ovan, finns det ett antal frågor av principiell karaktär som en ev ny utredning borde ta ställning till, tex:

- 1) Hur stämmer talerättsförbudet mot principen om ”likhet inför lagen”?
- 2) Vilka argument talar för att behålla talerättsförbudet resp vilka argument talar för att avskaffa detsamma?

2017-05-28

- 3) Finns det några hållbara argument för att behålla överklagandeförbudet?
- 4) Hur ska barnens rätt kunna förstärkas i en ny/reviderad lagstiftning?

Enligt föreningens mening bör ett framtida system bygga bl a på följande principer:

- Alla mål som berör barnens rätt i samband med föräldrars skilsmässor och liknande konflikter frikopplas från socialtjänsten/socialnämnder i kommuner och allmänna domstolar för att i stället hänskjutas till specialdomstol med särskilt utbildad personal på området. Alla domare, psykologer och andra utredare skall ha specialistlegitimation.
- Utgångspunkten skall vara alla barns grundläggande rätt till kontakt med sin biologiska släkt och andra personer som står dem nära. Detta skall gälla även efter eventuell skilsmässa mellan föräldrarna eller en förälders dödsfall. Om en förälder motsäger sig detta skall det finnas uppenbara skäl som är hållbara inför ovannämnda domstol.
- Liksom det numera finns en lag mot fysisk misshandel av barn skall det också införas en lag mot psykisk misshandel i dess olika former, vilka kan ha minst lika långtgående skador på barnets hälsa. Inte minst gäller det fenomenet ”fientligt föräldraskap” där barn involveras i de vuxnas konflikter. Barnet skall därvid ha ett eget ombud med särskilda specialistkunskaper.
- Barnkonventionen skall skyndsamt införlivas i svensk lagstiftning. Detta samt att kunskaperna koncentreras till en myndighet höjer barnens rättssäkerhet och bidrar tillsammans med övriga punkter till att det blir mindre lockande att inleda processer då man t.ex inte lika lätt kan utestänga den andre förälderns släkt eller smutskasta motparten hos barnen. Risken att förlora vårdnaden pga föräldraoförmåga får en preventiv effekt.
- Medlingsförfarandet skall utökas radikalt och vara obligatoriskt inom ramen för domstolens arbete. Metoder för samförståndslösningar måste utvecklas och förbättras. Att vara medlare skall vara en särskild utbildning på universitetsnivå.
- Det finns ingen anledning att inte behandla mor- och farföräldrar som egna rättssubjekt. Dessutom ska principen gälla att myndighetsbeslut ska vara möjligt att överklaga.

Föreningen Saknade Barnbarn

genom

Ove Eriksson, ordförande